

GÖRME ENGELLİ İLKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN BENLİK SAYGISI

Doç. Dr. Kasım Karataş*

Prof. Dr. Veli Duyan**

Özet: Bu araştırmanın temel amacı görme engelli ilköğretim öğrencilerinin sosyo-demografik özellikleri, özür durumları, okul yaşamı ve sosyal desteğe sahip olup-olmaları ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Görme engelli ilköğretim öğrencilerinin benlik saygıları ile araştırmada ele alınan sosyo-demografik özellikleri ve özür durumları arasında bir ilişki ortaya konulamamıştır. Anneleri çalışmayan ve ailede başka engelli bireyin var olduğunu belirten ilköğretim öğrencilerinin benlik saygısı puanları, diğerlerinden anlamlı bir biçimde daha yüksektir. Okula zamanında başlayan çocukların benlik saygısı düzeyi erken ya da geç başlayan iki gruptan da yüksek bulunmuştur. Sosyal etkinliklere katılan görme engelli ilköğretim öğrencilerinin, ara sıra katılan ya da hiç katılmayan görme engelli öğrencilere oranla daha yüksek benlik saygısına sahiptirler. Sınıflarını geçemeyen görme engelli ilköğretim öğrencileri önemli ölçüde daha düşük benlik saygısına sahiptirler. Duygusal-empatik, bilgi sağlayıcı ve güvence veren sosyal desteğe sahip olan görme engelli ilköğretim öğrencilerinin benlik saygıları, bu türden sosyal desteklere sahip olmayanlardan, anlamlı bir biçimde yüksek bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: özürülük, görme engelli, benlik saygısı, sosyal destek

SELF-ESTEEM OF THE VISUALLY IMPAIRED CHILDREN WHO ARE ATTENDING THE PRIMARY SCHOOL

Abstract: The main purpose of this study is to determine the differential effects of socio-demographic characteristics, disability status, school life and type of social support on self-esteem levels of the visually impaired children who are attending primary school. We could not find any correlations between self-esteem and socio-demographic characteristics and disability status of the visually impaired children who are attending primary school. Self-esteem scores of the visually impaired children whose mothers are not working and being another person who is impaired in the family are found significantly high than the counterpart. Self-esteem

---

* Hacettepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

** Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

level of the children who start the school on time is higher than who start the school earlier and later. Visually impaired children who attend the social activities have higher self-esteem than non-attended and attended those activities rarely. School failure has great effect on the level of self-esteem. Findings indicate that emotional, empathic, informative, reassurance social support has a greater impact on self-esteem level of the visually impaired children who attend primary school.

Key words: disability, visually impaired, self-esteem, social support

GİRİŞ

Görme özü, bireyin bağımsız fiziksel harekete sahip olmasını, eğitime ve mesleğe uyumunu, sosyal becerileri öğrenmesini, dolayısı ile bireyin başarılı bir sosyal yaşama sahip olmasını güçleştiren bir olgudur.

Sosyal desteğe ve yüksek benlik saygısına sahip olma, görme engelli bireylerin sosyal yaşamdaki güçlüklerle baş etmesi için gereklidir. Görme engelli çocuklarda olumlu benlik saygısı oluşumu, sahip oldukları sosyal destekten güçlü bir biçimde etkilenmektedir.

Benlik saygısı sosyal etkileşimle kazanılır. Bireylerin günlük yaşamdaki deneyimleri, benlik saygısı oluşumunun başlıca kaynaklarından. Brooks (1)'a göre benlik saygısı, kendine ve başkalarına saygılı davranma, karşı koyma, farklı yapabilme becerisi, değerli ve yeterli olma düşüncesi ve pozitif hissetmedir.

Tuttel ve Tuttel (17) benlik saygısının gelişimi için iki kaynak tanımlamaktadır: dışsal odak (ki temelde başkalarından yansıyanların birleşimidir) ve içsel odak (yeterlilik, üretkenlik ve sorumluluk yoluyla birinin değerinin kanıtıdır).

Benlik saygısı, çocuğun karşılaştığı sosyal sorunları telafi edebilmesi için temel bir koruyucu etmendir (18). Yapılan araştırmalar (10; 11) konunun öneminin akademik düzeyde de daha iyi anlaşılmakta olduğunun göstergesi sayılabilir.

Çoğu insan körlüğü kötü bir kader olarak algılar ve onlara göre körler, mutsuz, üzüntülü, aciz ve yararsız kişilerdir (16). Görme engellilerin duygusal güçlükleri, temelde sosyalleşme sürecindeki etiketlenmeden (stigmatization) kaynaklanmaktadır. Kişiliğin inşa edildiği erken sosyalleşme döneminde, ailenin, akranların ve toplumun etiketlemesi, görme engelli çocuğun "kendilik görüşünü" olumsuz yönde etkiler. Etiketleme, kişinin değerini düşük olarak algılamasını ve kişiliğinin tahrifatını içselleştirmesine yol açar ki bu da benlik saygısını düşürür (3).

Pogrud (15) iddia etmektedir ki kişinin benlik saygısı, performansını, bu da dönerek kendilik algısını etkilemektedir. Kişi hakkında diğerlerinin algısı, benlik saygısı üzerinde doğrudan etkiye sahiptir. Bu yüzden görme engelli bir çocuğun benlik saygısı, yeterli duygusu, sosyalleşme, uyum ve yaşamda başarı için oldukça önemlidir.

Görme engelli çocuğa karşı ebeveynin tutumu, benlik saygısının oluşumunda etkili olan temel etmenler arasındadır. Onların çocuğa karşı tutumu, farklı düzeylerde duygusal çatışmalara yol açabilen niteliklerde olabilir. Bazı ebeveynler körlüğü, tanrının kendilerine yönelik bir cezalandırması olarak düşünürler; bazıları bu durumu, çocuk düşürme girişimi gibi kurallara karşı gelmelerinin bir sonucu olarak görüp suçluluk duyarlar, hatta bazıları cinsel yolla bulaşan bir hastalık şüphesi altındadırlar. Görme engelli bir çocuğa sahip olmak, genetik bir bozukluğun işareti olarak da algılanabilir. Bazı ebeveynler bu yüzden aşağılanma duygusu altında kalırlar. Bu duygular körlüğün inkârı, çocuğun gizli ya da açık bir biçimde reddedilmesi ya da aşırı ölçüde koruyucu tutumlar ile sonuçlanabilir (5).

Pogrud (15)'un da anımsattığı gibi ebeveynler, gözle iletişimden yoksun olması nedeniyle, çocukla etkileşimi en aza indirebilir ve bu durum ebeveyn çocuk ilişkisinde giderek bir tepkisizlik haline dönüşebilir. Eğer ebeveyn bağıllık zayıf olursa, olumlu benlik imajı zor gelişir. Görme engelli çocuklara genelde daha az sorumluluk ve bağımsızlık verilir ki bu da benlik saygısını zayıflatır.

Tehlikelerle dolu bir çevrede yaşayan görme engelli çocukların girişimcilik yetenekleri kısıtlanır; bu da benlik saygısını düşürür (5). Sosyal çevrenin olumsuz tutumundan ayrı olarak, görme engelli çocuklar da kendi kendilerini kusurlu hissedebilirler. Diğer insanların, onların neleri yapıp yapamayacakları konularında, bu duyguyu pekiştirecek türlü ön yargılara ve bu önyargıların yönlendirdiği davranışlara sahip oldukları da bilinmektedir. Görme engelli çocukların ego gelişimi kusurluluk, güçsüzlük ve başkalarına gereksinim duyma duygusu ile yakından ilişkilidir (5). Görme engelli çocukların günlük yaşam etkinliklerinde başkasına bağımlı olması, iyi başetme ve uyum sağlama becerilerine sahip olsalar bile, düşük benlik saygısı ile sonuçlanabilir (17).

Görme engelli çocukların benlik saygısı üzerine yapılan araştırmalar (10; 11) göstermektedir ki onların benlik saygısı oluşumu, özür durumları ve aldıkları sosyal destek ile yakından ilişkilidir. Görme engelli kişilerde benlik saygısının gelişimi “önemli diğer kişilerin ve profesyonel hizmetlerin desteği” olarak da belirtilen formal ve enformel sosyal desteğin etkisi altındadır. Sosyal destek, kişinin baş etme stratejileri geliştirmesini etkiler. Ek olarak sosyal destek bireyi soyutlanmadan koruyarak, ona sosyal çevrenin değerli bir parçası olduğunu

hissettirerek, sevgi sağlayarak, ihtiyaç içinde olduğunu anlayarak ve yardım ederek korur, ruh sağlığını geliştirir (8). Sosyal destek, insanların gereksinim duydukları anda kendileriyle ilgilenecek kişilerin varlığını veya bu kişilere ulaşılabilirliği anlatır.

Sosyal destek ve destek verme sistemleri yüksek risk altında yaşayan çocuklar için olumlu etkiler sağlamaktadır ve koruyucu bir işleve sahiptir (12). Sosyal destek, sosyal becerilere ve davranışlara model olarak, benlik saygısını yapılandırmasına ve yaşam stresörlerine karşı çocuğun korunmasına olanak sağlar (14).

Amaç

Bu araştırmanın temel amacı görme engelli ilköğretim öğrencilerinin sosyo-demografik özellikleri, özür durumları ve sosyal desteğe sahip olup olmaları ile benlik saygısı arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemektir. Bu genel amaca bağlı olarak aşağıda belirtilen dört alt amaç belirlenmiş ve bu amaçlar soru cümleleri biçiminde ifade edilmiştir.

Alt amaçlar

1. Görme engelli ilköğretim öğrencilerinin sosyo-demografik özellikleri ve özür durumları ile benlik saygıları arasında bir ilişki var mıdır?
2. Görme engelli ilköğretim öğrencilerinin aile özellikleri ile benlik saygıları arasında bir ilişki var mıdır?
3. Görme engelli ilköğretim öğrencilerinin okul yaşamları ile benlik saygıları arasında bir ilişki var mıdır?
4. Görme engelli ilköğretim öğrencilerinin sosyal destek durumları ile benlik saygıları arasında bir ilişki var mıdır?

YÖNTEM

Model

Bir tarama araştırması olan bu araştırmada; ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır (9). Araştırma kapsamında yer alan görme engelli ilköğretim öğrencilerinin benlik saygısı, bu çocukların bazı sosyo demografik özelliklerine göre karşılaştırılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma evrenini görme engelli çocuklar oluşturmaktadır. Araştırma, 2005 yılında, Mitat Enç Görme Engelliler İlköğretim Okulu, Altındağ Göreneller Görme Engelliler İlköğretim Okulu (Ankara); Veysel Vardar Görme Engelliler İlköğretim Okulu, (İstanbul), Türkan Sabancı Görme Engelliler

İlköğretim Okulu, (İstanbul); Âşık Veysel Görme Engelliler İlköğretim Okulu, (İzmir) ve Selçuklu Görme Engelliler İlköğretim okulu (Konya)'nda okuyan, yaş ortalaması 12,26 (SD=1,84) olan 107'si kız ve 111'i erkek olmak üzere toplam 218 görme engelli çocuk ile gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Veriler araştırmacılar tarafından hazırlanan bir soru kâğıdı ile geçerlik ve güvenilirlik çalışması Güçray (7) tarafından yapılan Coopersmith (2) Öz-Saygı Envanteri (Okul Formu) kullanılarak toplanmıştır.

Soru Kâğıdı: Soru Kâğıdında görme engelli ilköğretim öğrencileri sosyo-demografik özellikleri (cinsiyet, yaş, özürlenme zamanı ve özür durumu, ailede başka özürlü olma durumu, aile türü, anne-babanın eğitim durumu, anne-babanın çalışma durumu), okul yaşamı (okula başlama zamanı, okulda kendini rahat hissetme durumu, okuldaki sosyal faaliyetlere katılma durumu, sınıfta kalma durumu) ve sosyal destek durumuna ilişkin özelliklerini (empatik, bilgilendirici, maddi, araçsal, güvence veren) belirlemeyi amaçlayan sorular bulunmaktadır.

Coopersmith Öz-Saygı Envanteri-Okul Formu: Coopersmith Öz-Saygı Envanteri-Okul Formu 8–15 yaşları arasındaki çocukların benlik saygı düzeyini ölçmek amacıyla geliştirilmiş olan bir envanterdir. Envanterde yer alan ve “bana uygun” ya da “bana uygun değil” biçiminde yanıt verilen 57 tanımlayıcı ifadenin, çocuklar tarafından doldurulması, yaklaşık 20 dakikalık bir süre almaktadır. Envanterin puanlanmasından sonra elde edilen toplam puan iki ile çarpılmaktadır. Envanterden alınabilecek puan 0–100 arasında değişmekte ve envanterden yüksek puan alma benlik saygısının yüksek olduğunu göstermektedir (2).

Veri Toplama Süreci

Veriler, 2005 yılının Ekim-Kasım aylarını kapsayan bir zaman diliminde ve görme engelli ilköğretim öğrencilerinin ders saatlerinde uygulanmıştır. Her bir sınıf için, bazı farklılıklar olmakla birlikte, ortalama 30–40 dakikalık bir zaman ayrılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen veriler sosyal bilimlerde istatistiksel analizler yapmaya olanak sağlayan SPSS 11,5 programı ile çözümlenmiş ve değişkenlerin niteliğine bağlı olarak yüzde, standart sapma, ortalama, t, F ve r analizleri yapılmıştır. Araştırmada en düşük anlamlılık düzeyi 0.05 olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR ve YORUM

Çizelge 1: Görme Engelli İlköğretim Öğrencilerinin Bazı Demografik Özellikleri ve Özür Durumlarına Göre Benlik Saygıları

Değişken	n	%	M	SD	İstatistik
Cinsiyet					
Kız	107	49.1	69.42	12.80	t = -.303
Erkek	111	50.9	69.96	13.65	
Yaş ortalaması 12,26 (SD=1,84) min. 9, max. 15	218				r = -.041
Görme durumu					
Hiç görmüyorum	64	29.4	68.19	13.61	t = -1.088
Az görüyorum	154	70.6	70.32	13.03	
Özür durumu					
Doğuştan	150	68.8	69.59	13.11	t = -0.183
Sonradan	68	32.2	69.94	13.51	

Bu araştırma görme engelli 218 çocukla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılanların cinsiyet dağılımları yaklaşık birbirine yakın oranlardadır (Kız 49,1; Erkek 50,9). Öğrencilerin yaş ortalamaları 12,26'dır. Araştırmaya katılanlar arasında hiç görmeyen çocukların oranı % 29,4, az gören çocukların oranı ise % 70,6'dır.

Görme yetersizliği olan çocukların benlik saygısı, farklı değişkenler yardımıyla değerlendirilmiştir. Cinsiyet, benlik saygısı düzeyi üzerinde herhangi bir farklılık yaratmamaktadır. Benzer bir biçimde, çocukların yaşı ile benlik saygısı puanları arasında da anlamlı bir ilişki görünmemektedir. Hiç görmeyenler ile az görenlerin benlik saygısı puanları arasında, anlamlı olmasa da, küçük bir fark bulunmaktadır. Az görenler daha yüksek benlik saygısına sahiptir. Benzer bir biçimde doğuştan görme engelli olanlar ile sonradan görme engelli olanların benlik saygısı puanları arasındaki fark da anlamlı çıkmamıştır. Oysa doğuştan görme engelli olan çocukların, diğerlerine oranla, özürlerini kabul etmeleri daha kolay olmaktadır. Bununla birlikte sonradan özürlü olanların da zaman içerisinde, özellikle de içinde buldukları okul ortamında, durumlarını kabullenme yönünde ciddi ilerlemeler kaydederek, bu açıdan diğerlerine yaklaştıkları söylenebilir. Yalnızca görme engelli çocukların devam ettikleri okullarda olduğu gibi, benzer özelliklere ve güçlüklerle sahip çocukların, aynı ortamda bir arada bulunmaları, durumlarını normalleştiren ve benimsenmesini kolaylaştıran bir etki yapmaktadır.

Kaynaştırma uygulamasının var olduğu okullardaki görme engelli çocuklar genelde pek çok etkinlikten dışlanmakta ve bu durum soyutlanmalarına ve

damgalanmalarına yol açmaktadır (6). Buna karşılık görme engelliler okullarında çocuklar benzerlik duygusunun olumlu etkisi altındadırlar. Aynı şekilde kendilerini diğer sağlıklı çocuklarla sık sık karşılaştırmak durumunda da değildirler. Tüm bunlar benlik saygısı düzeyini yükseltici etki yapabilmektedir. Öte yandan Yörükoğlu'nun (20) da dediği gibi çocuklar, acı verici olayları zaman içerisinde unutmaya eğiliminde olabilmektedirler.

Çizelge 2: Görme Engelli İlköğretim Öğrencilerinin Bazı Ailesel Özellikleri ve Benlik Saygıları

Değişken		n	%	M	SD	İstatistik
Aile Tipi	Çekirdek	176	80.7	70.26	12.40	F=.843
	Parçalanmış	15	6.9	67.73	17.33	
	Geniş	27	12.4	67.11	15.74	
Annenin Eğitimi	Okur-yazar değil	39	17.9	72,72	9,74	F= 1,534
	Okur-yazar	8	3.7	64,00	15,16	
	İlkokul mezunu	127	58.3	68,80	13,57	
	Ortaokul mezunu	25	11.5	73,76	14,41	
	Lise mezunu	15	6.9	66,67	13,91	
	Üniversite mezunu	4	1.8	66,00	11,89	
Babanın Eğitimi	Okur-yazar değil	17	7.8	68,71	11,62	F= 0,338
	Okur-yazar	7	3.2	70,00	20,20	
	İlkokul mezunu	106	48.6	69,06	12,25	
	Ortaokul mezunu	38	17.4	69,26	13,97	
	Lise mezunu	38	17.4	71,21	14,01	
	Üniversite mezunu	12	5.5	73,17	15,71	
Annenin çalışma durumu						
Çalışıyor		39	17.9	65.64	14.75	t = -2.134*
Çalışmıyor		179	82.1	70.58	12.72	
Babanın çalışma durumu						
İşçi		80	36.7	68.90	12.21	F = 0.265
Memur		39	17.9	69.33	15.47	
Serbest meslek		86	39.4	70.84	13.22	
Emekli		13	6.0	68.15	12.69	
Ailelerinde başka özürli olup olmadığı						
Hayır		144	66.0	68.36	14.27	t = -2.100*
Evet		74	34.0	72.30	10.45	

* p < 0.05

Öğrencilerin aile yapıları incelendiğinde beşte dördünden az fazlasının çekirdek ailelerden geldikleri anlaşılmaktadır. Öğrencilerin yaklaşık beşte biri ise geniş aile yapısından ve parçalanmış ailelerden gelmektedir. Çekirdek

ailelerden gelenlerin benlik saygısı puanı daha yüksek görünse de aralarında anlamlı bir fark yoktur.

Görme engelli çocukların annelerinin yaklaşık 4/5'ü (%79,9'u) genelde ilkokul (% 58,3) ve daha düşük (okur-yazar ve okur- yazar değil) öğrenime sahiptirler. Babaların öğrenim düzeyi ise annelerden daha yüksektir. İlkokul sonrası öğrenim düzeyi annelerde % 21.1 iken, aynı durum babalarda % 40.3'tür. Eğitim düzeyindeki bu farklılığa karşılık benlik saygısı puanları bakımından aralarında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Görme engelli öğrencilerin büyük çoğunluğunun (% 82.1) anneleri çalışmamaktadır. Çalışmayan annelerin çocuklarının benlik saygısı puanları, çalışanlardan anlamlı bir biçimde daha yüksektir. Çalışmayan annelerin çocuklarına daha fazla zaman ayırdıkları, daha yakın ilgi ve daha çok özen gösterdikleri düşünülebilir. Böylece günlük yaşamlarında annelerinden daha çok destek gören çocuklar daha yüksek benlik saygısı geliştirmiş olabilirler.

Araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının, emekli olan küçük bir bölümü dışındakilerin tamamı, işçi, memur ya da serbest meslek sahibi olarak çalışmaktadırlar. Babaların çalışma durumu ile çocukların benlik saygısı puanları arasında bir ilişki görülmemiştir.

Ailesinde başka bir engelli bireyin var olduğunu söyleyen öğrencilerin oranı % 34.0'tür. Ailesinde başka bir engelli bireyin var olduğunu belirten öğrencilerin benlik saygısı puan ortalamaları, diğerlerinden anlamlı olarak yüksektir. Çok yakınlarında benzer özelliklere ve koşullara sahip başka kişilerin de var olması, öğrenciler açısından bir yandan bu durumun kabullenilmesini kolaylaştırırken, bir yandan da güçlüklerin nasıl aşılacağı konusunda onlara model oluşturmaktadır. Ailenin benzer bir durumla daha önce karşılaşmış olması, durumun abartılı bir biçimde olumsuz algılanmasını engelliyor olabilir. Tüm bu farklılıkların çocukların benlik saygılarını olumlu etkilediği söylenebilir.

Çizelge 3: Görme Engelli İlköğretim Öğrencilerinin Okul Yaşamları ve Benlik Saygıları

Değişken	n	%	M	SD	İstatistik
Okula başlama zamanı					
Erken	12	5.5	66.33	15.11	F = 1.977
Zamanında	92	42.2	71.70	12.53	
Geç	114	52.3	68.44	13.43	
Sınıf	218	Ort= 5,26 ss. 1,79 min.1, max. 8			r = -.015
Okulda kendilerini rahat hissedip hissetmeme durumları					
Evet	190	87.1	70.55	12.51	t = 2.505*
Hayır	28	12.9	63.93	16.37	
Okulun sosyal faaliyetlerine katılma durumları					
Evet	138	63.3	72.07	12.39	F = 6.855**
Hayır	39	17.9	64.21	12.23	
Ara sıra katılıyorum	41	18.8	66.93	14.89	
Sınıfta kalıp kalmama durumları					
Evet	28	12.8	59.93	13.33	t = -4.362***
Hayır	190	87.2	71.14	12.60	

* p < 0.05 ** p < 0.01 *** p < 0.001

Araştırma, okula başlama zamanının, görme engelli öğrencilerin benlik saygısı üzerinde etkisi olduğunu göstermiştir. Okula zamanında başlayan çocukların benlik saygısı düzeyi erken ya da geç başlayan iki gruptan da yüksek bulunmuştur.

Yavuzer (19), çocukların okul için yeterli fiziksel, duygusal, mental ve sosyal olgunluğa (okul olgunluğu) erişmeden önce okula başlatılmaması gerektiğini belirtmektedir. Erken okula başlayan çocuklar daha az başarılı olmakta, okula ve arkadaşlarına daha düşük uyum göstermektedirler. Bu araştırmada da erken okula başlayan çocukların benlik saygısı diğerlerinden daha düşük bulunmuştur. Erken okula başlamanın, görme engelli çocuklarda benlik saygısını olumsuz etkileyen kimi uyum sorunlarına yol açtığı söylenebilir.

Bu durum, çocuğun okulda kendisini huzurlu hissetmesi ile yüksek benlik saygısı arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yavuzer (19) okulun aileden sonra en etkili sosyalleşme aracı olduğunu ileri sürmektedir. Eğer akranlarla ve öğretmenlerle sosyal ilişkiler başarılı bir biçimde kurulur, yeni çevreye, kurallara ve görevlere başarılı bir biçimde uyum sağlanırsa, öğrenciler kendilerini daha huzurlu hissedecekler ve bu da onların benlik saygılarını yükseltecektir.

Spor, halk dansları, drama, müzik gibi sosyal etkinlikler ilköğretim çağındaki çocuğun eğitiminde oldukça önemlidir. Bu türden etkinliklerle, sosyal beceriler kazanmalarına, farklı alanlarda başarılarını kanıtlamalarına, duygularını ifade etmelerine, kendilerini gerçekleştirmelerine yardım edecek becerileri keşfetme ve geliştirme şansına sahip olan çocuklar, böylece benlik saygısı edinmenin türlü kaynaklarına da sahip olmaktadır. Coopersmith (2) sınıflarda şarkı söyleme, resim yapma, küçük oyun grupları gibi farklı etkinliklere katılmanın çocukların benlik saygısını geliştirdiğini belirtmektedir. Bu araştırmada da açık bir şekilde görülmektedir ki sosyal etkinliklere katılan görme engelli çocuklar, ara sıra katılan ya da hiç katılmayan görme engelli çocuklara oranla daha yüksek benlik saygısına sahiptirler.

Sınıflarını geçemeyen görme engelli çocuklar önemli ölçüde daha düşük benlik saygısına sahiptirler. Yapılan bir araştırmada, düşük akademik başarının düşük akademik benliğe, onun da düşük benlik saygısına yol açtığı bulunmuştur (13). Bir başka araştırma da eğitim düzeyi ile benlik saygısı arasında doğrusal bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe benlik saygısı da yükselmektedir (4). Coopersmith (2), benlik saygısının, bireyin muktedir, önemli, başarılı ve değerli olmaya ilişkin inancının bir sonucu olduğunu ifade etmektedir. Başarıya ilişkin bu vurgu da göstermektedir ki okul başarısızlığı durumunda benlik saygısı zayıflamaktadır.

Çizelge 4: Görme Engelli İlköğretim Öğrencilerinin Sosyal Destek Durumları ile Benlik Saygıları Arasındaki İlişki

Değişken	n	%	M	SD	İstatistik
Duygusal-empatik sosyal destek					
Var	154	70.6	72.22	12.21	t = 4.572**
Yok	64	29.4	63.63	13.63	
Bilgi sağlayıcı sosyal destek					
Var	140	64.2	71.43	12.84	t = 2.628*
Yok	78	35.8	66.59	13.38	
Araçsal sosyal destek					
Var	97	44.5	71.03	11.58	t = 1.337
Yok	121	55.5	68.63	14.34	
Güvence veren sosyal destek					
Var	145	66.5	73.17	11.58	t = 5.883**
Yok	73	33.5	62.79	13.60	

* p < 0.01 ** p < 0.001

Görme engelli öğrencilere sağlanan sosyal destek empatik, bilgi sağlayıcı, araçsal ve güvence veren sosyal destek olmak üzere dört başlık altında ele alınmıştır. Duygusal-empatik, bilgi sağlayıcı ve güvence veren sosyal desteğe

sahip olan öğrencilerin benlik saygıları, bu türden sosyal desteklere sahip olmayanlardan, anlamlı bir biçimde yüksek bulunmuştur. Benzer bir biçimde başka bir araştırmada duygusal-empatik, bilgi sağlayıcı ve güvence veren sosyal desteğe sahip olanların olmayanlara oranla benlik saygılarının yüksek olduğu saptanmıştır(4)

Buna karşılık, araçsal sosyal desteğe sahip olanlar ile olmayanlar arasında benlik saygısı puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Yukarıda sözü edilen araştırmadan da benzer sonuçlar elde edilmiştir (4).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Görme engelli öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri, özür durumları, aile özellikleri, eğitim ve sosyal destek durumları ile benlik saygıları arasındaki ilişkinin ele alındığı bu araştırmada aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Cinsiyet, benlik saygısı düzeyi üzerinde herhangi bir farklılık yaratmamaktadır. Benzer bir biçimde, çocukların yaşı ile benlik saygısı puanları arasında da anlamlı bir ilişki görünmemektedir. Hiç görmeyenler ile az görenlerin benlik saygısı puanları arasında, anlamlı olmasa da küçük bir fark bulunmaktadır. Az görenler daha yüksek benlik saygısına sahiptir. Benzer bir biçimde doğuştan görme engelli olanlar ile sonradan görme engelli olanların benlik saygısı puanları arasındaki fark da anlamlı çıkmamıştır.

Çekirdek ailelerden gelenlerin benlik saygısı puanı daha yüksek görünse de aralarında anlamlı bir fark yoktur.

Benlik saygısı puanlarında, ebeveynlerin eğitim düzeyleri bakımından, anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Çalışmayan annelerin çocuklarının benlik saygısı puanları, çalışanlardan anlamlı bir biçimde daha yüksektir.

Babaların çalışma durumu ile çocukların benlik saygısı puanları arasında bir ilişki görülmemiştir.

Ailesinde başka bir engelli bireyin var olduğunu belirten öğrencilerin benlik saygısı puan ortalamaları, diğerlerinden anlamlı olarak yüksektir.

Araştırma, okula başlama zamanının, görme engelli öğrencilerin benlik saygısı üzerinde etkisi olduğunu göstermiştir. Okula zamanında başlayan çocukların benlik saygısı düzeyi erken ya da geç başlayan iki gruptan da yüksek bulunmuştur.

Sosyal etkinliklere katılan görme engelli çocuklar, ara sıra katılan ya da hiç katılmayan görme engelli çocuklara oranla daha yüksek benlik saygısına sahiptirler.

Sınıflarını geçemeyen görme engelli çocuklar önemli ölçüde daha düşük benlik saygısına sahiptirler.

Duygusal-empatik, bilgi sağlayıcı ve güvence veren sosyal desteğe sahip olan öğrencilerin benlik saygıları, bu türden sosyal desteklere sahip olmayanlardan, anlamlı bir biçimde yüksek bulunmuştur.

Yukarıda ifade edilen sonuçlar doğrultusunda geliştirilen öneriler şunlardır:

Özel eğitim okullarında var olan rehberlik servisleri okul sosyal hizmeti anlayışı ile güçlendirilmelidir.

Engelli çocukların eğitime (okul öncesi eğitim dâhil) tam zamanında başlamasına özel önem verilmelidir.

Engelli öğrencilerin akademik başarıları desteklenmelidir.

Engelli öğrencilerin okul içi sosyal etkinliklere katılımı teşvik edilmelidir.

Yeterli sosyal desteğe sahip olmayan engelli öğrenciler, bu gereksinimlerini karşılayacak programlarla güçlendirilmelidir.

Okul temelli aile destek hizmetlerine ağırlık verilmelidir.

KAYNAKLAR

1. Brooks, R. (1994). Children at Risk: Fostering Resilience and Hope. *American Journal of Orthopsychiatry*, 64, 545-553.
2. Coopersmith, S. (1986). *Self-esteem inventories*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
3. Crocker, J. (1999). Social stigma and self-esteem: Situational construction of self-worth. *Journal of Experimental Social Psychology* 35, 89-107.
4. Duvan, V., K. Yazıcıoğlu, K. Karataş, M. Taşkınatan, G. Ç. Duvan ve S. Aksu (2005). "Sosyo Demografik Özellikleri, Hastalık Sürecinin ve Sosyal Desteğin Gazilerin Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyine Etkisi" *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 5, 1, 05-16.
5. Enç, M. *Görme Özürlüler; Gelişim, Uyum ve Eğitimleri*, Ankara, Sevinç, 1972.
6. Goodwin, D., Jeanneau, J. ve York, G. (1988). *Integrating the visually impaired student into physical education: A teacher's resource manual*. Ottawa: Canadian Blind Sports Association.
7. Güçray, S.S. (1989). *Çocuk yuvasında ve ailesi yanında kalan 9, 10, 11 yaş çocuklarının öz-saygı gelişimini etkileyen bazı faktörler*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

8. Heller, K., Swindle, R. ve Dusenbury, L. (1986). Component support process: Comments and integration. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 54, 466-470.
9. Karasar, N (1982). Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri. Ankara.
10. Karataş, K. ve V. Duyan (2001). "Görme Engellilerde Benlik Saygısı ve Kaygı" *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*. 1, 2, 01–10, Kasım.
11. Karataş, K. ve V. Duyan (2002). "Marmara Depreminden İki Yıl Sonra Görme Engellilerin Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri ile Sosyo Demografik Etmenler Arasındaki İlişkiler" *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 2, 2, 01–14.
12. Luthar, S. S. ve Zigler, E. (1991). Vulnerability and competence: A review of research on resilience in childhood. *American Journal of Orthopsychiatry*, 61, 6-22.
13. Descheemaeker, M.-J., Ghesquière, P. Symons, H. Fryns, J. P. ve E. Legius (2005). Behavioural, Academic and Neuropsychological Profile of Normally Gifted Neurofibromatosis Type 1 Children. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49, 33-46.
14. Masten, A.S. (1994). Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity. In M. Wang ve E. Gordon (Ed.), *Risk and resilience in inner city America: Challenges and prospects*. (3-25). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
15. Pogrud, R., Fazzi, D. ve Lampert, J. (Eds.) (2002) *Early focus: Working with young blind and visually impaired children and their families (2nd Ed.)*. New York: American Foundation for the Blind.
16. Stroman, D. F. (1982). *The Awakening Minorities, the Physically Handicapped*. Washington, D.C.: University Press of America, Inc.
17. Tuttel, D. ve Tuttel, N. (2004). *Self-esteem and Adjusting with Blindness (3rd Ed.)*. Springfield, IL. Charles C Thomas.
18. Werner, E. E. ve Smith, R. S. (1992). *Overcoming the Odds: High Risk Children from Birth to Adulthood*. Cornell University Press, Ithaca.
19. Yavuzer, H. (2004). *Çocuk Eğitimi El Kitabı*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
20. Yörükoğlu, A. (2003). *Çocuk Ruh Sağlığı*, Ankara: Özgür Yayıncılık.